

ὄχι τὰς ἐμπειρικὰς ιδέας. Τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς συνέλαβεν καὶ Ἡρόδοτος Μώρος, ἑταῖρος τοῦ Γουδουόρθου (γενν. 1614, ἀπ. 1687.) ὀξύνοος, ἀλλὰ λεπτολόγος ἀνὴρ, ὅς τις δυσαρεσθηθεὶς ἀπὸ τὴν Ἀριστοτελικοσχολαστικὴν φιλοσοφίαν, καὶ ἀμφισβητῶν περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀτομικότητος, παρέλασεν ἀπὸ Φικίνου τὸν νεοπλατωνισμὸν, συνάψας μετ' αὐτοῦ τὴν Καθόλου, τὴν ὁποίαν ὑπαρασπίσθη μὲ χωριστὰ συγγράμματα. Εἰς τὴν Μεταφυσικὴν του, τῆς ὁποίας ἀντικείμενον εἶναι ἡ ἀσώματος, καθὼς τῆς Φυσικῆς ἡ ἐνσώματος φύσις, ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξιν ἀκινήτου τόπου παρὰ τὴν κινήτην ὕλην διαφόρου καὶ ἐξ αὐτοῦ νὰ παράξῃ πᾶσαν κίνησιν καὶ ζῶην. Ἔθηκε τὸ πραγματικὸν εἰς τὴν ἔκτασιν, ἐξέλαβε τὸν τόπον Θεοῦ κατὰ τὴν ἀπόλυτον ὑπαρξιν καὶ οὐσίαν του, καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων ψυχὰς ἐκτεταμένας, εἰς τὴν ἀπλᾶς. Ἦνωσε δὲ Ἀριστοτελικὰς καὶ Πλατωνικὰς ἀρχὰς εἰς τὴν ἠθικὴν, ἣτις κατ' αὐτὸν εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ ζῆν ὀρθῶς καὶ εὐδαιμόνως.

§ 294. Ἡ γνωριμία μὲ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, καὶ ἡ δυσἀρέσῃσις μὲ τὴν Σχολαστικὴν φιλοσοφίαν, μάλιστα κατὰ τὰς φυσικὰς ἀρχὰς, ἔδωκαν ἀφορμὴν ἀναγεννήσεως τοῦ Ἰωνικοῦ καὶ ἀτομικοῦ συστήματος. Κλαύδιος Γουίλλέμτος Βερίγαρδος (γενν. 1592, ἀπ. 1663 εἰς Πατάβιον) παρέστη εἰς τὸ Circolis Pisanis, Udina 1643—47.) ἐκλεκτικὸν Ἰωνικὸν σύστημα καὶ ἀτομολογίαν, ὡς φυσικὸν σύστημα συμφωνότερον πρὸς τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἐλευθέρως ἐπικρίνας κάποιαν εἰς αὐτὸ ἐμπεριεχομένην ἀπάταν. Ὁ δὲ ἰατρός τῆς Παυίας Ἰωάννης Χρυσόμοσ Μάγνηνος ἐσύστησεν εἰς τὸν ἀναβιοῦντα Δημόκριτον του, Παυῖα 1646 τὴν Δημοκρίτειον

φιλοσοφίαν διὰ τὰς φυσικὰς ἐρμηνείας. Τὴν προσασίαν καὶ ἀπατρίασον ἀξίωσιν τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας ἐπεχείρησε μὲ προκοπὴν καὶ μὲ φιλοσοφικὸν πνεῦμα Πέτρος Γασσένδος ὁ τὰ μέγιστα γραμματισμένος μεταξὺ τῶν τότε Φιλοσόφων, καὶ ὁ μέγιστος Φιλόσοφος μεταξὺ τῶν τότε γραμματισμένων. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1592, καὶ ἀνέλαμψε διὰ τῶν εἰς τὴν Μαθηματικὴν καὶ Φυσικὴν καὶ φιλοσοφίαν θεωριῶν του, διὰ τῆς καθαρᾶς κρίσεως καὶ Φιλοσοφικῆς παιδείας του, καὶ διὰ τῆς θαρραλέας μάχης κατ' Ἀριστοτέλους καὶ Φλυδδίου καὶ Καρτεσιου. Τὴν ζωὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἐπικούρου παρέσχεν μὲ αὐστηρὸν φιλαλήθειαν, ἐξήγησε τὴν φιλοσοφίαν του χωρὶς νὰ φεισθῆ τὰ εἰς τὴν Θεολογίαν καὶ Τελεολογίαν σφάλματά του, καὶ τὴν ὑπέσρυσεν ὡς θεμέλιον ἰδέας του φιλοσοφικῆς δόξης· ἀπέθανε δὲ τὸ 1655.

§. 295. Ὁυδ' ἡ Στοὰ ἐσερεῖτο κατὰ τὴν περίοδον ταύτην φίλους καὶ ὁπαδοὺς· ἀλλ' ἡ ταύτης ἀναγέννησις ἔμενε πάντοτε ὀπίσω ἀπὸ πάντων ὅτι ἂν ἤθελε φανῆν σύστημα, μὴ ὅλου ὅτι ἤλπιζαν, ὅτι ἡ τοῦ Κικέρωνος καὶ Σευέκα ἀνάγνωσις, καὶ ἡ τῆς Στωϊκῆς μὲ τὴν Χριστιανικὴν ἠθικὴν συγγένεια ἔπρεπε νὰ τὴν συνεργήσῃ. Αἴτια δὲ τούτου εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα, ἡ προέχουσα τοῦ νοῦς ἄσκησις, τὰ προσιδιάζοντα εἰς τὸ Φυσικὸν καὶ Ἠθικὸν τῆς Στοᾶς σύστημα· εἰς μόνον γραμματισμένος ἐνησχολήθη εἰς τοῦτο τὸ σύστημα, καθὼ φιλόσοφος, καὶ ὄχι μόνον τὸ ἐπήνεσεν, ἀλλ' ἐπροσπάθησε νὰ τὸ δείξῃ πραγματικῶς εἰς τὴν ζωὴν του. Ἰοῦσος Λίψιος γεννηθεὶς τὸ 1517 εἰς Βρυξέλλας, ἐδιδάχθη πρῶτον τὴν Ῥητορικὴν φιλοσοφίαν, ἐξεδόθη ἔπειτα εἰς τὴν μελέτην τοῦ Σευέκα καὶ τοῦ Τακίτου· ἦτο

ἄγαθὸς φιλόλογος καὶ κριτικὸς καὶ εὐτυχῆς ἑρμηνεὺς τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, χωρὶς νὰ εἶναι αὐτὸς φιλόσοφος. Ἀπῆθανε δὲ τὸ 1606. Κάσπαρος Σκρόππιος, τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτήρ εἶναι ἀμφίδολος, ἔκαμεν ἀποσπάσματα τῶν τοῦ Λιψίου συγγραμμάτων.

§. 296. Σιμά εἰς ἐκείνους τοὺς ἀγῶνας τοῦ νὰ ἀναδείξῃσι τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν παλαιῶν, νὰ σερεώσωσι τὴν μάχην τῶν Παλαιῶν πρὸς τοὺς Νεωτέρους, καὶ τὴν μέχρι τοῦδε Φιλοσοφίαν νὰ κάμωσι γενικωτέραν· οὐψόνετο κάποτε καὶ ἐλεύθερον ἀντεξετασικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖόν ἀπετόλμα νὰ περιπατήσῃ ἰδιαιτέρον ὁδόν· βέβαια κατ' ἀρχὰς χωρὶς τινὰ ὁδηγίαν καὶ μὲ ἀναπόφευκτα σκουδύματα· καὶ ἐπειδὴ ἡ μέχρι τοῦδε μέθοδος τοῦ ζητεῖν φιλοσοφικὰς γνώσεις δι' ἰδεῶν δὲν ἦτο ἀναπαυτικὴ, ἐπροσπάθουν τῶρα νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀσφάλειαν διὰ τοῦ ὁδοῦ τῆς πείρας· ἡ χρεία αὕτη ἀνεφάνη μάλιστα εἰς τὰ φυσικὰ καὶ πολιτικὰ θεωρήματα. Εἰς τὰ δεύτερα ἔγραψεν ἐκ τῆς ἰσορίας Νικόλαος Μακκιάβέλης (ἀποθ. 1526.) εἰς τὸν Ἡγεμόνα (Il Principe 1515.) μὲ πολλὴν ὀξύνοϊαν εἰκόνα τῆς Πολιτικῆς, καθὼς εἶναι συνειθισμένη· καὶ Ἰωάννης Βοδενὸς εἰς τὴν δημοκρατίαν του (Παρισ. 1577, φυλ.) ἐπροσπάθησε νὰ προσάλλῃ, ἀφίνων τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην, μέσῃν τινὰ ὁδὸν μεταξὺ δικαιοσύνης καὶ φρονήσεως, μεταξὺ ἀπολύτου μοναρχίας καὶ δημοκρατίας.

§. 297. Βερνάρδος Τελέσιος γεννηθεὶς εἰς Κουσεντίαν τὸ 1508, ἀνετράφη ἀπὸ τὸν θεῖον του εἰς Μεδιόλανα καὶ Ῥώμην μὲ τὴν φιλολογίαν, ἐνησχολήθη δὲ διαπύρως εἰς Πατάυϊον μὲ τὴν Φιλοσοφίαν καὶ Μαθηματικὴν· ὅθεν συνέλαβεν ἀποστροφὴν κατὰ τῆς Ἀριστοτελικῆς φι-

λοσοφίας. Μετέπειτα δὲ ἔγραψε τὰ βιβλία τῆς φύσεως κατὰ τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀρχάς, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν δύο πρῶτα ἐτυπώθησαν εἰς Ῥώμην 1565, 4, τὸ δὲ ὅλον εἰς Νεάπολιν 1580, φύλ. Ἐπροξένησαν μέγα κρῖτον. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Νεάπολιν τὴν φυσικὴν Φιλοσοφίαν καὶ πρὸς κατάργησιν τῆς Ἀριστοτελικῆς ἐσύστησεν Ἀκαδημίαν Τελεσιανὴν ἢ Κουσεντιαναν. Διωκόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, κατέφυγεν εἰς Κουσεντίαν, ὅπου ἀπέθανε τὸ 1588. Τὸ σύνημα του περιέχει μόνον φυσικωτέραν δόξαν, ἣτις δὲν δύναται νὰ συναφθῇ μὲ τὴν περὶ Θεοῦ καὶ τῆς Ἠθικῆς διδασκαλίαν. Τὸ κυριώτερον σφάλμα, τὸ ὁποῖον ἐκατηγόρει εἰς τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους φυσικὸν σύνημα, ὅτι ὑποθέτει ὡς φυσικὰ στοιχεῖα ἀσηρημένα ἢ νοητὰ πράγματα, δὲν ἠδυνήθη οὐδ' αὐτὸς νὰ ἀποφύγῃ· διότι ὑποθέτει δύο ἀσώματα καὶ ἐνεργά στοιχεῖα, Θέρμην καὶ ψύχος, καὶ ἐν σωματικὸν πάσχον, τὴν ὕλην, εἰς τὴν ὁποίαν δεικνύουσι ἐκεῖνα τὴν ἐνέργειόν των· παράγει ἀπὸ μὲν τῆς Θέρμης τὸν οὐρανόν, ἀπὸ δὲ τοῦ ψύχους τὴν γῆν, καὶ ἐξηγεῖ ἀνεξηγήτως τὴν γένεσιν ὄλων τῶν δευτερευόντων πραγμάτων ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπον μάχην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· ἀποδίδει ψυχὴν εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ἐπειδὴ τὴν προαπέδωκε καὶ εἰς τὰ δύο ἀσώματα στοιχεῖα. Ἀλλ' ὅμως βεβαιώνει, ὅτι εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν μετέδωκεν ὁ Θεὸς, ὅταν τὸν ἔπλασεν.

§. 298. **Θωμᾶς Καμπανέλλας** γενν. εἰς Καλαβρίαν τὸ 1568, ἀφ' οὗ ἐδιδάχθη τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸ Δομινικανικὸν τάγμα, ἀφ' οὗ δι' ἰδίας του σκέψεως καὶ τῶν τοῦ Τελεσιίου προσβολῶν ὑπωπτεύθη τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν.

ἤλευθερώθη ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑποδούλωσιν· καὶ ἐζή-
 τει ἀνάπαυλαν εἰς τὰ ἐπίλοιπα τῶν Παλαιῶν συστήματα·
 ἀλλὰ καὶ ταῦτα καὶ ὁ Τελέσιος δὲν τὸν ἀνέπαυσαν ἐυτε-
 λῶς· καὶ ἐζήτησε νὰ φιλοσοφήσῃ μὲ ἰδικόν του δρόμον· ὑπέ-
 θεσεν ὡς τὰς μόνας πηγὰς ἀπάσης γνώσεως τὴν ἀποκάλυψιν
 καὶ τὴν πείραν· καὶ ἡ μὲν δευτέρα εἶναι βᾶσις τῆς Φιλο-
 σοφίας· ἡ δὲ πρώτη, τῆς Θεολογίας· καὶ αἱ δύο ἄλλο τί-
 ποτε δὲν εἶναι εἰμὴ θεία καὶ ἀνθρωπίνῃ ἱστορία· ἡ σκέψις
 εἰς τοῦ Καμπανέλλαν ἦτο περασικὴ κατὰ τὰς, καὶ τάχιστα
 ἐζήτησε νὰ τὴν ἀποτινάξῃ διὰ τοῦ δογματισμοῦ χωρὶς νὰ
 προετοιμασθῇ θεμελιωδῶς εἰς αὐτόν. Περιέλαβε μεγάλην
 γνώσεων μάζαν, καὶ ἐπροσπάθει νὰ γείνη μεταρρυθμιστὴς
 ὅλων τῶν ἐπισημῶν· ἀλλ' αἱ ἐναντία του περιστάσεις τὸν
 ἐμπόδισαν ἀπὸ τὴν ἐυτελεῖ τούτων ἀπόντων ἐπεξεργασίαν·
 διότι κατηγορηθεὶς ὡς ἀνατροπεὺς τῆς πολιτικῆς διοικήσεως
 ἐφυλακώθη πολλοὺς χρόνους, καὶ ἀφ' οὗ ἤλευθερώθη, κα-
 τέφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἀπέθανε τὸ 1639.

§. 299. Ὁ Καμπανέλλας εἶχε καθαρὸν φιλοσοφικὸν
 νοῦν καὶ πολλὰς γνώσεις, καὶ γνησίαν φιλαλήθειαν, τὴν ὁ-
 ποίαν ἐπέσρωνε βᾶσιν τοῦ φιλοσοφεῖν. Εἰς τὸ φιλοσοφεῖν
 καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ἀντικείμενα εἶχεν ὀρθὰς θεωρίας· ἀλ-
 λά τὸ ὀρμητικὸν του πνεῦμα τὸν ἐμπόδιζε νὰ εἰσχωρῇ κατ'
 τὰ βάθος καὶ νὰ τελειούη τὸ ἀρχινισθέν· ἡ κυριωτέρα σπου-
 δή του ἐγένετο εἰς τὴν Μεταφυσικὴν, ἣτις δίδει τὰς ἀρχὰς
 τῆς Θεολογίας, καὶ Ἠθικῆς, καὶ Φυσικῆς· ἡ δὲ Λογικὴ,
 ἐπειδὴ δὲν ἐξηγεῖ τὰ ἀναγκαῖα πράγματα, ἤγουν τὸν Θεοῦ
 καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν κτίσιν, δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ἀλλὰ τέχνη
 τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης. Ὁ Ἀριστοτέλης τίποτε δὲν ἐκα-
 τώρθωσεν εἰς τὴν Μεταφυσικὴν, ἐπειδὴ ἡ λεγομένη Ἀρι-

σοφιστική Μεταφυσική είναι κυρίως Λογική και Λεξικό.
 Ἡ Μεταφυσική είναι ἀναγκαία ἐπιστήμη, ἐπειδὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων μερικὰ τινὰ μόνον ἀντιλαμβανόμεθα ἑξωτερικῶς, καὶ δὲν γνωρίζομεν τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν οὐσίαν καὶ τὴν γενικὴν τῶν ἀλληλουχίαν. Ἡ αἴσθησις κατ' αὐτὸν εἶναι ἡ μὴ γνῶστική δύναμις καὶ ἀνάγει εἰς αὐτὴν ὅλας τὰς ἄλλας ψυχικὰς δυνάμεις· μνήμη καὶ φαντασία δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε εἰμὴ αἰσθησις κατ' ἰδιαιτέρον τινα προσδιορισμὸν ἢ διάνοια εἶναι σύναψις τῶν ἐπαισθητῶν γινομένων, καὶ πρέπει καὶ αὐτὴ ἡ σύναψις νὰ γείνη ἐπαισθητή.

§. 300. Πρὸ πάντων δὲ ἀνακρίνει τὸ δυνατόν φιλοσοφικοῦ τινος δογματισμοῦ κατὰ τῶν τῆς σκέψεως ἀρχῶν, τὰς ὁποίας παριστάνει μὲ ἰκανὴν ἐντέλειαν. Τὰς ἀπαρνεῖται, ἢ τὰς περιορίζει, ἢ ἀποφάσκει τὰ ἐξ αὐτῶν συναγόμενα πορίσματα· βεβαιώνει τὴν χρείαν τοῦ Λόγου, τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὸ νὰ γνωρίξῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, καθὼς εἶναι καθ' ἑαυτὰ, ἢ τὴν χρείαν τοῦ εἰδέναι χωρὶς τινῶν ἀρχῶν τῆς γνώσεως· καὶ ὁ Σκεπτικὸς πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ ταύτην τὴν χρείαν. Ὑπάρχουσι ἀναντιρρήτοι τῆς γνώσεως ἀρχαὶ αἱ ἐπιστηριζόμεναι ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τῶν αἰσθήσεων. Ἐξεύρομεν δι' αὐτῶν, ὅτι ὑπάρχομεν ἡμεῖς, ὅτι ἔχομεν δυνάμεις τοῦ νοεῖν καὶ τοῦ θέλειν, ὅτι εἶναι περιορισμένοι αἱ δυνάμεις ἡμῶν ἢ νόησις καὶ ἢ θέλησις· ὅτι, ἐπειδὴ ἡμεῖς γνωρίζομεν ἑαυτοὺς, καὶ νοοῦμεν καὶ θέλομεν· ὅρα ὑπάρχουσι καὶ ἐκτὸς ἡμῶν πράγματα. Θεωρεῖ τὸν κόσμον ὡς ἔργον τῆς ἀποκαλύψεως, ἥτις μετὰ τῆς ἐκ σώματος μαρτυρίας εἶναι ἡ μὴν ἀξία πληροφορητικὴ τῆς ἀληθείας βάσις.

§. 301. Τὸ πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς εἶναι· Νὰ

ἐξηγήσης τὰ πρόγματα Πῶς καὶ Διὰ τί εἶ-
 ναι. Ἀξίωμα εἶναι πράγματα καὶ φαίνου-
 νται εἰς ἡμᾶς· εἶναι δὲ ἢ ἀληθινὰ ἢ ψευδῆ. Ἡ ἀλήθειά
 των δοκιμάζεται μὲ τὸν κανόνα τοῦ νοός· οὐδὲν δύνα-
 ται εἶναι ἐνταυτῷ καὶ μὴ εἶναι, καὶ μὲ τὰς ἀρ-
 χικὰς ιδιότητας τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι· ιδιότητας δὲ τοῦ εἶ-
 ναι ἤθελε Δύναμιν Γνώσιν καὶ Κλίσειν ἢ Ἀγάπην. Πᾶν ὅ,τι
 δύναται εἶναι, εἶναι· Πᾶν ὅ,τι πρέπει εἶναι, εἶναι. Πᾶν πράγ-
 μα πρέπει εἶναι αἰσθάνεται, εἶναι γίνεται αἰσθητὸν, καὶ εἶναι γι-
 νώσεται· ἄλλως δὲν ὑπάρχει διὰ τὸν ἄνθρωπον. Πᾶν πράγ-
 μα ἔχει ὁρμὴν τῆς διατηρήσεώς του· κινεῖν δὲν θέλει τὸν ἀφα-
 νισμόν του· ἄλλως δὲν ἠμπορεῖ εἶναι ἐμμένῃ εἰς ἐνέργειαν, καὶ εἶ-
 ναι. Ἀρχικαὶ δὲ τοῦ μὴ εἶναι ιδιότητες εἶναι· Ἀδυναμία
 καὶ ἄγνοια καὶ ἀπροσροφή (Μεταρυσικὸν μί-
 σος). Ὑπάρχειν, ἀλήθεια, ἀγαθότης, τῆς ὁποίας ἐξωτερικ-
 οὺ σημείου εἶναι τὸ κάλλος, εἶναι τὰ τρία ἀντικείμενα τῶν
 ἀρχικῶν ιδιοτήτων τοῦ εἶναι. Αὗται αἱ θεωρίαι τὸν ὀδηγοῦ-
 σιν εἰς τὸν Θεόν, τὸ ἐξόχως εἶναι, ἢ τὴν ἐξοχὸν μονά-
 δα· καὶ προσδιορίζει τὰς ἀρχικὰς τοῦ ιδιότητος καὶ ἐνερ-
 γείας (Ἀνάγκην, Εἰμαρμένην, Ἀρμονίαν, Ἐνέργειαν
 τῆς δυνάμεως, Γνώσιν, Κλίσειν). Εἰς δὲ τὴν Θεολογίαν
 θεμελιώνει τὰς κοσμολογικὰς καὶ ψυχολογικὰς θεωρίας του,
 ὅπου προσπαθεῖ εἰς ἐξηγήσῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν
 δημιουργημάτων κατὰ τὰς ἀδαπανίως παραληφθείσας ξένας
 γνώμας καὶ ὑποθέσεις, μάλιστα δὲ τῶν Νεοπλατωνικῶν, τῶν
 Καθολικῶν, καὶ τοῦ Τελειοῦ. Ἐξηγεῖ ἀπὸ τὴν ἕνωσιν τοῦ
 εἶναι καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀναποσπάσου ἀνάγκης μὲ τὸ μὴ εἶ-
 ναι καὶ τὸ τούτου τυχαῖον, τὴν εἰς τὸν κόσμον ἀνάμιξι-
 τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐνδεχομένων, καὶ ἐντεῦθεν ἐξάγει μίαν

Θεοδικίαν· θέλει τὸν κόσμον ἀναίσθητον, καὶ πνεύμασα κινεῦντα τοὺς ἀσέρας. Ἡ ψυχὴ εἶναι σωματικὸν πνεῦμα ἔχον γνώριμα τὴν λεπτομέρειαν καὶ τὴν θερμότητα καὶ τὸ φῶς· ἐκ δὲ τῶν ἀρχικῶν αὐτῆς ιδιοτήτων, καὶ τῆς ἐπιθυμίας εἰς ἀπόλαυσιν εὐδαιμονίας, ἥτις εἶναι ἀδύνατος εἰς ταύτην τὴν ζωὴν, ἀποδεκνύει τὴν ἀθανασίαν της. Ἡ Θρησκεία διδάσκει πῶς ἔμπορεῖ νὰ φθάσῃ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἰς τὸν ὑπὲρ αἰσθησιν, ἢ εἰς τὴν ἔξοχον τελειότητα ὑπακούουσα εἰς τὸν Θεόν, καὶ παρατηροῦσα τὰ πράγματα, καὶ κλίνουσα εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην. Συναντῶνται δὲ εἰς αὐτὸν πολλαὶ καθαρὰ θεωρίαι περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς φυσικῆς καὶ τεχνικῆς καὶ ἐσωτερικῆς καὶ ἐμφύτου καὶ ἐπικτήτου Θρησκείας.

§. 302. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Καμπανέλλα ἔχει περισσότερον ἀποφατικὴν παρά καταφατικὴν ἀξίαν· ἡ μάχη του κατὰ τῆς Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, τοῦ ἀθεϊσμοῦ, τῆς ψευδοῦς Πολιτικῆς ἢ Μακκιαδελισμοῦ, ὑπεράσπισις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Λόγου, ἀναφαίνονται ἀπὸ διάπυρον ἀγάπην τῶν ἀληθινῶν τοῦ λόγου γνώσεων, καθὼς καὶ ἡ περὶ βεβαίας ἀρχὰς σπουδήτου. Ἐὰν δώσωμεν ὅτι εἶχε φιλοσοφικὸν πνεῦμα, ὅλλ' αἱ ἀρχαὶ του καὶ ἡ τούτων ἔκθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν συσφρεύονται ξένα καὶ ἴδια, ἀληθινὰ καὶ ψευδῆ πολλὰ ἀσυνδέτως, μᾶς ἀναγκάζουν νὰ δώσωμεν ὅτι ἦτο ἀδύνατος νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τῆς φιλοσοφικῆς μαθήσεως. ἀλλ' ὅμως ἐξήγησεν εὐκρινέστατα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει χρεῖαν τῆς Φιλοσοφίας.

§. 303. Εἰς ἀπὸ τοὺς ἀξίους περιεργίας ἄνδρας ταύτης τῆς ἐποχῆς εἶναι Ἰορδάνος Βροῦνος, ἐπίσημος καὶ διὰ τὴν ζωὴν του καὶ διὰ διδασκαλίαν του καὶ διὰ τὰ λαμ-

πράτου προτερήματα· είχε πολλῶν περιεκτικῶν καὶ βαθύων
 νεῦν ἠνωμένον μὲ ζωντανὴν καὶ γόνιμον φαντασίαν, χαρα-
 κτήρα εὐγενῆ ἠνωμένον μὲ ἱμπαθῆ ἀνησυχίαν καὶ μεγάλην
 φιλοδοξίαν, ἐκτεταμέναις γνώσεσι τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας,
 Μαθηματικῆς, Φυσικῆς, Ἀστρονομίας, καὶ ἐν γένει λαμπρό-
 τατα σολισμένου πνεῦμα· ἦτο δὲ ἀπὸ τὴν Νόλου· ἡ ἀρ-
 χητέρα τοῦ ἱστορία εἶναι ἀγνώστου· ἦτο Δομινικανὸς, ἀλλ'
 ἐλευθέρως κρίνων περὶ τῶν μοναχῶν ἐξωρίσθη ἀπὸ τὴν Ἰτα-
 λίαν· ὑπῆγεν εἰς Γενεύαν τὸ 1582· ἡ παραδοξία τοῦ καὶ ἡ
 ἀρδρότης τοῦ τὸν περιέπλεξαν εἰς διχόνοιαν μὲ τὸν Καλα-
 δινὸν καὶ Βέδαν· ἔπειτα ἴσως διέτριψεν εἰς Ἀγγλίαν, καὶ
 τὸ 1585 ἐπαρρήσιασθη εἰς Παρισίους δημόσιος πολέμιος
 τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ διὰ τὴν
 ὑπεροχὴν τῆς ἐναντίου τοῦ μερίδος. Τὸ 1586 ἦτο διδάσκα-
 λος εἰς Βιττεμβέργου, διέτριψεν ἔπειτα χρόνου τινα εἰς
 Ἐλμζάτ, καὶ εἰς Φραγκφούρτιον τὸ παρὰ τὸν Μ· τὸ 1593
 εὐρέθη πάλιν, δὲν ἐξεύρω πῶς εἰς Πατάυϊον, καὶ ἀφ' οὗ
 ἡσυχῶς ἔζησε χρόνου τινα, ἐπιάσθη εἰς τὴν Βενετίαν, καὶ
 ἐσάληθη εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ὡς αἵρετικὸς καὶ ἀποστάτης
 ἀπὸ τοῦ τάγματος τοῦ ἐκάη τὸ 1600 Φεβρουαρίου 17.

§. 304. Ὁ Βροῦνος κατὰ τὸν φιλοσοφικὸν χαρακτή-
 ρα τοῦ ἦτο ἐχθρὸς τῆς ξηρᾶς Ἀριστοτέλους φιλοσοφίας, καὶ
 μάλιστα καθὼς ἐδιδάσκετο εἰς τὰ σχολεῖα. Φυσικῶς ἐφειλο-
 κήσθη, τὸ πνεῦμα τοῦ πλέεν ἀπὸ τοὺς Κλασικοὺς, καὶ τὸ
 ἐκυρίευσαν ἰδιαιτέρως τὰ τελημερᾶ, ἐπάνω εἰς τὴν φύσιν ἐξ-
 απλοῦντα τὸ βλέμμα φιλοσοφήματα τῶν Ἀλεξανδρινῶν
 Πλατωνικῶν, οἱ ὅποιοι τότε εὐρηκαν ὑποδοχὴν τινα εἰς τὴν
 Ἰταλίαν· ταύτην τὴν φιλοσοφίαν ἐνηγκαλίσθη, καὶ τὴν ἐπε-
 ξεργάσθη μὲ τὸ ἀρχέτυπον καὶ καρποφορώτατον πνεῦμα τοῦ.

Ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου ἐνότητος, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ οὐσία ὅλων τῶν πραγμάτων, εἶναι τὸ καθολικὸν θέμα, τὸ ὁποῖον ὁ Βρούνος, ἐνομάσας ἑαυτὸν Φιλόθεον, παρέστησεν εἰς τὰ παντοδαὰ τοῦ συγγράμματος, συχνάκις παίζων, πάντοτε δὲ μεγάλην ἀναφαίνων ἀγχύσιαν. Μετὰ τὰς ἰδέας ταύτας συνεδέοντο καὶ πολλαὶ ἄλλαι, φέρειπεὶν, Λούλλου τέχνη, αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Κοπερνίκου, αἱ ἐπικρατοῦσαι ἔννοιαι Μαγίας καὶ Ἀστρολογίας. Τὸ ζωήρῳ πνεῦμα τοῦ καὶ ὁ ταραχωδῆς καὶ ἐμπαθῆς χαρακτήρ τοῦ δὲν ἐπέδεχετο τὴν ἡσυχον ἐξέτασιν καὶ συστηματικὴν τῶν ἰδεῶν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ φαντασιοκόπου τινα παράστασιν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Βρούνου εἶναι σπανιώτατα· Φιλλέσορνος καὶ Βούλος ἐσύναξαν τὴν φιλολογικὴν αὐτῶν σημείωσιν· ὀνομάζομεν ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα.

§. 305. Ὁ κόσμος καὶ ὁ ἔσχατος λόγος τοῦ δυνατοῦ καὶ πραγματικοῦ τοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν ταῦτά. Πρῶτα χρειὰ εἶναι ὕλη καὶ εἶδος εἰς πᾶν δυνατὸν καὶ πραγματικόν· εἶναι ἐν ταυτῷ αἱ ἐνεργούσαι καὶ σχηματίζουσαι αἰτίαι ἀπ' αἰῶνος χωρὶς ἄλλου χρονικὸν περιορισμόν. Ὑπάρχειν, δύνασθαι, θέλειν, ἐνεργεῖν εἶναι τὰ αὐτά· τὸ ἀπολύτως ἀπλούστατον ὄν εἶναι ὑπεράνω πάσης ἰδέας, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ δὲν εἶναι διαφορὰ, οὐδὲ σύνθεσις. Ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐνέργειά τοῦ προσδιορίζονται ἀναγκαίως διὰ τῆς φύσεώς τοῦ· δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλως, εἰμὴ καθὼς πράττει· ἡ θέλησις τοῦ εἶναι ἀνάγκη, καὶ ἐνταυτῷ ἡ ἀνάγκη αὕτη εἶναι ὀπίλυτος ἐλευθερία. Καθὸ ζῶσα ἀρχικὴ δύναμις φανεροῦται ἡ θεότης ἀπ' αἰώνων εἰς αἰῶνας δι' ἀπείρων ἐπ' ἀπείρων γεννήσεων· εἶναι εἰς τὰ πάντα, καὶ τὰ πάντα εἶναι εἰς αὐτήν, ἐπειδὴ τὰ πάντα δι' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ ἀναπτύσσονται καὶ

ζῶσι καὶ κινουῦνται· κατοικεῖ εἰς τὰ εἰλάχιστα τοῦ κόσμου μέρη, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἀπέραντον πᾶν· ἐνεργεῖ εἰς ἕκαστον σημεῖον τοῦ παντός, καθὼς καὶ εἰς τὸ ὅλον· "Ἐν καὶ Πᾶν.

§. 306. Ταύτας τὰς ἰδέας παριστάνει, ἀρχόμενος ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ ἐκλαμβάνων αὐτὸν ἄπειρον καὶ αἰώνιον καὶ ἄφθαρτον. Προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀπειρίαν τοῦ κόσμου διὰ πολλῶν λόγων διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τῆς φύσεως τῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ κέντρον, ὅπου ἐμπορεῖ νὰ σταθῇ τὸ Κοπερνίκειον σύστημα· ἀντιρεῖ δὲ καὶ τὰς αἰτιολογίας, μάλιστα δὲ τῶν Περιπατητικῶν. Ἀλλὰ δεῖν ἀποθεοῦναι οὔτε τὸν φαινόμενον κόσμον, ὅς τις εἶναι φθαρτός, οὔτε τὸν ὑπὲρ αἴσθησιν, ὅς τις εἶναι ἢ ὑπόστασις ἐκείνου, καὶ μάλιστα τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον εἶναι οὐσία ἀψώματος, οὔτε τὸν τόπον τῶν τόπων ἢ τὸν οὐρανὸν τῶν οὐρανῶν, ὅς τις εἶναι παρὰ τὸν κόσμον διάφορος· εἶναι συνεχές τι φυσικὸν μέγεθος, καὶ τριχῆ διαστατὸν, καὶ ἀδιαχώρητον, μορφῆς ἀνεπίδεκτον, ἀνευέργητον, ἀπαθές, ἀπεριόριστον, ἐκτός παντός σώματος, περιέχον ἀκαταλήπτως τὰ πάντα. Εἶναι καθέδρα τῆς Θεότητος καὶ τοῦ πρώτου φωτός, ἀπὸ τὰ ὅποιον εἶναι πλήρες. Τοῦ Βρούνου τὸ σύστημα δεῖν εἶναι ἄλλο τέποτε, εἰμὴ ἢ διδασκαλία τῶν Ἑλεατῶν καὶ τοῦ Πλωτίνου, Πανθεϊσμός τις, τὸν ὁποῖον ἔπειτα ἐπεριεργάσθη ὁ Σπινόζας καὶ ἡ Φυσικὴ φιλοσοφία.

§. 307. Αἱ διάφοροι θεωρίαι καὶ ἰδέαι, αἵτινες ἐβάλλθησαν εἰς κίνησιν ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν παλαιῶν συστημάτων, ἢ διεγερθεῖσα ἔρευνα καὶ ἐπισασία, ὁ ἐξαπλωθεὶς τῆς πείρας κύκλος, ἢ ἐπιθυμία βεβαιότητος τῶν γνώσεων, ἢ ἔλλειψις ἀναυτιρρήτων ἀρχῶν· ὅλα ταῦτα ἐπροξένησαν

εἰς ἡσυχούς θεωρούς τὸν Πυρρῶνισμόν, ὅς τις ἀνεφάνη διάφορος κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ὑποκειμένων.

§. 308. Μιχαήλ Μουταίγνης (γενν. 1533 εἰς Περιγορδίαν ἀπ. 1592.) ἔκλιε πρῶτος εἰς τὸν Πυρρῶνισμόν. Παιδευθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῶν παλαιῶν, καὶ εἰς τὴν ἰστορίαν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν του ἀφθονον ἐμπειρίαν ἐκτάλαβε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀπὸ τὴν παντοδαπότητά του, χωρὶς νὰ εὔρη τὴν ἐνότητα, τὴν ὑποίαν οὐδὲν ἠδύνατο νὰ τοῦ χορηγήσῃ ἢ οὐδ' εἰς ἑαυτὴν συμφωνοῦσα Φιλοσοφία. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ φιλοσοφία του, ἣτις οὔτε δογματικὴ εἶναι οὔτε σκεπτικὴ, ἀλλὰ γειτνεύει παρὰ πολὺ εἰς τὴν δευτέραν, ἐνῶ παρίζανε τὴν ἀβεβαιότητα τῶν γνώσεων καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ Λόγου ὡς τὸ τελευταῖον ἀποτελεσμα πᾶσης παρατηρήσεως, καὶ ἐπροσέθη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως ἐπισηριζομένην πίεσιν. Ταύτας τὰς θεωρίας του κατέσρωσε μὲ ἐυγενῆ εἰλικρίνειαν καὶ μετριότητα καὶ μὲ ὅλα τῆς ἐκφράσεως τὰ θέλγητρα εἰς τὰ δοκίμιά του, τὰ ὅποια ἐγένεον ἐγχειρίδιον παντὸς εὐμαθοῦς ἀνθρώπου, καὶ ἔκαμαν πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ὅλλ' ἐδοκίμασαν καὶ τὰς ἀντιθέτους κρίσεις· ὁ χαρακτήρ του ἦτο ἠθικώτατος καὶ θρησκευτικώτατος.

§. 309. Ὁ Μουταίγνης εἶχε πολλὴν δύναμιν εἰς δύο συγχρόνους του ἐπισήμους ἀνδρας· εἶναι δὲ οὗτοι Λαβοῖτιος (ἀποθ. 1563.), ὅς τις ἔδειξεν ἐπαισθητῶς δημοκρατικὴν ἐλευθεροφροσύνην εἰς τὸν περὶ ἐθελουσίου δουλείας λόγον του, καὶ Πέτρος Χάρρῶν (γενν. εἰς Παρισίους 1541.) ἀγαθὸς ῥήτωρ, ὅς τις ἐκ τῆς πρὸς Μουταίγνην συνομιλίας του συνέλαβε σκεπτικὰ φρονήματα καὶ τὰ ἐφανέρωσεν ἐλευθέρως εἰς τὰ περὶ Ἠθικῆς καὶ Θρησκείας. Σοφία

κατ' αὐτὸν εἶναι ἡ ἐλευθέρα δοκιμασία τοῦ κοινου καὶ συν-
 ἡθους· φανερῶνει οὗτος δυσπιστίαν καὶ ἀδιαφορίαν εἰς ὅλας
 τὰς ἐπισήμας, καὶ τολμηρὰν ἀμφισβόλιαν κατὰ τῆς ἀρετῆς.
 Ἄλλ' εἰς πᾶσαν του ἀμφισβόλιαν ὑποβάλλεται βᾶσις χαρακτήρ
 ἀξιοσέβαστος, καὶ παρέστηεν εἰς τὴν βίβλου του καθαρὰς
 τῶν κατηκόντων ἀρχῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἐσυμφῶνει καὶ ὅλος
 του ὁ βίος. Ἀπέθανε τὸ 1603, δυσσημισθῆς ὡς ἄθεος.
 §. 310. Μὲ μορφὴν τελειοτέραν ἐφάνη ὁ Πυρρόνι-
 σμός εἰς Φραγκίσκου Σάγγεζου (γενν. 1562 εἰς
 Βρακάραν τῆς Πορτογαλλίας), ὅς τις ἐδίδαξεν ἕως τέ-
 λους τῆς ζωῆς του (1632.) τὴν Ἰατρικὴν καὶ τὴν Φιλοσο-
 φίαν εἰς Τωλοῦσαν μὲ πολὺν ἔπαινον· ἡ σκέψις του ἦτο
 μόνου ἀσπίς, τὴν ὁποίαν ἐπρόβαλλεν εἰς τὰς κατὰ τῆς Ἀ-
 ριστοτελικῆς φιλοσοφίας προσβολὰς του (διότι τὴν ἐδίδασκεν
 ἠναγκασμένως), καὶ ἤθελεν ἀπεδείχνων μὲ τοὺς συνήθεις λό-
 γους τὴν ἀβεβαιότητα πάσης ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ εἰλεῖν
 ἄλλον δρόμον εἰς βᾶσιμον γνώσειν δι' ἰδιαιτέρας του πραγμά-
 τειας, ἧτις εἶναι ἐφάνη. Φραγκίσκος Μόθος Βαυέ-
 ρος, πλούσιος ἀπὸ γνώσεις καὶ ἀπὸ πνεῦμα (γεν. 1586
 εἰς Παρισίους), παρέστησε τοὺς Πυρρόνικους λόγους μὲ ἀρ-
 χέτυπον τρόπον. Ἀποφάσκει τὰς ἀρχὰς τοῦ Λόγου εἰς τὴν
 θρησκείαν, καὶ λαμβάνει εἰς τὴν Θεολογίαν ἀρχὴν ὑπὲρ λό-
 γον, μεταδιδομένην διὰ τῆς θείας χάριτος. Τὰ φρονήμα-
 τὰ του μετεδόθησαν εἰς δύο μαθητὰς του Σορβιέρου καὶ Φού-
 χερου. Μὲ τοιαύτην τάσει πρὸς τὰ ὑπερφυσικώτερα ἐνηγκα-
 λίσθη τὸν Πυρρόνισμὸν Ἰερώνυμος Ἰρναῦμος Θεολό-
 γος τῆς Πράγας (ἀπ. 1679.). Ἐπαραπονεῖτο ὄχι χωρὶς
 πνεῦμα κατὰ τῆς φιλολογικῆς ματαιότητος καὶ σκοτεινότη-
 τος τῶν γραμματισμένων, ἐπειδὴ πᾶσα εἰδήσις εἶναι ἀπα-

τηλή, καὶ τοῦ λόγου ἀξίωμα δὲν εἶναι, τὸ ὁποῖον δὲν ἐξουθενόυεται ὑπὸ τῆς ἀποκαλύψεως. Θεία ἀποκάλυψις, καὶ ὑπερφυσικὴ χάρις, καὶ ἐσωτερικόν τι θεῖον φῶς εἶναι αἰμόναι βάσεις ἀπάσης βεβαιῆς γνώσεως. Τὴν σκέψιν ταύτην ἐμεταχειρίσθη εἰς σύστασιν τῆς Ἀσκητικῆς ζωῆς. Γενικῶς δὲ ὁ Πυρρῶνισμὸς τῶρα παρελήφθη ἀπὸ πολλοὺς γραμματισμένους τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας, μὲ τὸν εὐσεβῆ σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιστρέψωσι τοὺς προτεσάντας εἰς τὸν κόλπον τῆς Παπικῆς ἐκκλησίας.

§. 311. Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ χρονικὸν διάστημα ἐδοκίμασεν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς παντοδαποὺς πρὸς ἐπιστήμην δρόμους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἤδη πρότερον περιπατηθῆν, τὸν δρόμον τῆς πείρας, τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀποκαλύψεως. Ἄλλ' εἰς κανένα ἐκ τούτων δὲν ἐπάτησέ τις σερρόως διὰ νὰ εὖρη ἀσφαλὲς θεμέλιον, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἐγνώριζαν τὴν χρείαν τοῦ νὰ ἐξετάσωσι καὶ αὐτὰς τὰς γνωστικὰς δυνάμεις κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς τῶν συνθήκας καὶ νόμους, ἐπειδὴ περισσώτερον ἤθελαν ὀποτελέσματα παρὰ νὰ τὰ ἀνάγωσιν εἰς τοὺς ἐσχάτους τῶν λόγους. Τὰ πρὸς γνῶσιν δικαιώματα τῆς πείρας καὶ τοῦ Λόγου δὲν παρεβλήθησαν ἀκόμη· ἀκόμη δὲν ἐξέτασαν. Μέχρι τίνος ἠδύνατο ἡ Ἀποκάλυψις νὰ χορηγῇ βεβαιότητα καὶ νὰ εἶναι ἀπάσης γνώσεως ἡ βάση. Ὁ Πυρρῶνισμὸς ἐταπεινώσει τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας χωρὶς νὰ ἀναπαύσῃ τὸν Λόγον, καὶ αὐτὸς ἀνεπάυετο πλέον μὲ τὴν ἐπαβλήψιν τῶν παλαιῶν ἀμφιβολικῶν λόγων παρὰ μὲ νέας ἐρεῦνας τῆς τῶν γνώσεων ἀσφαλείας. Εἰς τοιαύτην ἀναρχίαν κατέστασιν, ὅπου ἐμάχοντο πολλαὶ ἀρχαί, καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν παλαιῶν ἐπερίσσευε τὴν μῆνιν, ἀντὶ νὰ τὴν καταπραύνη, καμμία ἐπιστήμη δὲν ἠδύνατο νὰ προκόψῃ. Ἄλλ' ὅμως συν-

έβη πνευματικός τις ἀναβρασμός, ἐξηπλώθη μεγάλη μά-
ζα γνώσεων καὶ παντοδαπῶν θεωριῶν, εἰς καὶ μετ' αὐτῶν
συνῴδευε πάντοτε ἀμφισβόλια καὶ ἀβεβαιότης, καὶ ἡ χρεία
βασίμου εἰρήνης ἐγένετο πάντοτε βιαιοτέρα διὰ τῆς τῶν
πατριῶν λογομαχίας.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἀπὸ Βάκωνος καὶ Καρτεσιῦ ἐως Καντίου,
Ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἐως περὶ τὰ τέλη τῆς
ΙΗ' Ἑκατονταετηρίδος.

Νέα Δοκίμια τῆς Δογματικῆς καὶ Σκεπτικῆς φιλοσοφίας
περὶ εὐρέσεως Ἀρχῶν μὲ βαθύτερον καὶ πλατύτερον
συστηματικὸν πνεῦμα.

§. 245.

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔπρεπε τέλος νὰ ἀρχίσῃ νὰ δια-
χωρῇ τὸν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν ἐπιστημῶν φέροντα δρό-
μον, καὶ μὲ θάρραλεότητα νὰ τὸν περιπατῇ. Ἐπαρακά-
λουν εἰς τοῦτο τὸν ἄνθρωπον τὰ ἐφεξῆς. Ἡ προσγενομένη
εἰς τὸ ἰανοεῖσθαι ἕξις, ἡ ἐπικρατοῦσα ζωοποίησις τοῦ ἐξ-
ετασικοῦ πνεύματος διὰ τῆς τῶν Παλαιῶν μελέτης, ἡ πλη-
θυνομένη τῶν γνώσεων ὕλη, ἡ βίαιος χρεία τοῦ νὰ ὑπο-

βαλθῆναι ἑρρῶ βάσις εἰς τὰ μαθήματα τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς
Θρησκείας, πείρα καὶ λόγος εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῆς φύσεως,
ἡ δὲ δοθῆναι συστηματικὴ ἔνωσις εἰς τὰς ἕως τῶρα ἀποκεχωρισμέ-
νας λογικὰς γνώσεις κτλ. Τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων Ἑλλ-
λήνων μᾶς ἐφώτιζε, καὶ πολὺν χρόνον τοὺς ἐμιμήθημεν,
καὶ ἐδοκιμάσαμεν ἡ ἀναγεννήσωμεν τὰ σύστηματά των μὲ
διαφόρους τύχας καὶ ἀξιότητας. Ἄλλ' ἢ κατ' εἶδος μὸρφωσις
τοῦ νοῦς ἐπροχώρησε τῶρα περαιτέρω, ἢ καλλιέργειά του
ἐγέννησεν ἄλλας θεωρίας καὶ χρείας, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύ-
νατο πλέον ἡ ἀναπαύσει ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Ἀκόμη
περισσότερον ἐδυσκάρει ἡ Σχολαστικὴ φιλοσοφία, ἣτις
ἀπετέλει ἀκόμη τὸ κυριώτερον συστηματικὸν μέρος τῆς τῶν
νέων διδασκαλίας.

§. 313. Ἦρχισαν εἰς τὴν Μαθηματικὴν καὶ Ἀστρο-
νομίαν ἡ κάμνωσι βήματα ὑπὲρ τοὺς Ἑλληνας, εἰς τὴν
Φυσικὴν ἡ κάμνωσι διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐφαρμο-
γῆς τῶν Μαθηματικῶν ἀξιολόγους εὐρέσεις, αἵτινες ἔδωκαν
νέαν μορφήν εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην, καὶ ὠδήγουν εἰς
πάντοτε νεωτέρας ἐρεῦνας. Τὸ παράδειγμα τοῦτο, ἢ εὐ-
τυχῆς ἔκδοσις, τὰ ὀνόματα Κοπερνίκου, Κεπλέρου, Γα-
λιλαίου, Τορικελλείου κτλ. ἔθελγαν τὴν μίμησιν καὶ εἰς
τὰ φιλοσοφικὰ θεωρήματα.

§. 314. Ἡ κυριώτερα τοῦ φιλοσοφεῖν τάσις κατὰ τοῦ-
τους τοὺς χρόνους ἔβλεπεν εἰς τὴν συστηματικὴν τῶν ὅλων
γνώσεων ἔνωσιν, ἣτις ἔλειπεν ἕως τῶρα, καὶ οὐδ' ἀπὸ
τοὺς Ἑλληνας ἠδύνατο ἡ ἀναπληρωθῆ. Ἐδὼ τῶρα ἠξιώ-
θη προσοχῆς τὸ ζήτημα περὶ ἀρχῆς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς
βεβαιότητος τῶν γνώσεων μὲ ἰδιαιτέραν ἀναφορὰν εἰς τὰς
πληροφορίας περὶ Θεοῦ, ἀθανασίας, ἐλευθερίας, προσδιο-

ρισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ὑποχρεωτικῆς δυνάμεως τῶν ἠθικῶν παραγγελμάτων. Ἐνῶ λοιπὸν ἄλλος μὲν ἐθεώρει ὡς γνωστικὴν ἀρχὴν τὴν πείραν, ἄλλος δὲ τὸν λόγον, ἐγεννήθησαν διάφορα συστήματα ἀφεσώτα ἀπ' ἀλλήλων καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ κατὰ τὰ τέλη. Δηρηθίσθη πάλιν ὁ Πυρρῶνισμός ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας τῶν συστημάτων καὶ τῆς φιλοπρωτίας τοῦ Δογματισμοῦ, καὶ ἔγεινε κοσμιώτερος καὶ φρονικώτερος, ὥσῳ πλέον ἐπεριωρίζετο εἰς τῆς σφαῖραν τῆς θεωρίας.

§. 315. Ἡ ἀποκάλυψις δὲν ἐξελαμβάνετο πλέον ὡς πηγὴ φιλοσοφικῶν γνώσεων, ἀλλὰ παρεχώρησεν εἰς τὸν Λόγον τὸ δικαίωμα τῆς κρίσεως. Καὶ ὅμως ἐδάσσοζεν ἀκόμη τὸ ὑπερφυσικὸν σύστημα ἀξιόλογον φατρίαν. Ἡ συμφωνία τοῦ Λόγου καὶ τῆς ἀποκαλύψεως ἐτιμᾶτο ἀπὸ τοὺς Φιλοσόφους, καὶ ἡ Θεολογία οἰκειοποιεῖτο τὸ ἀνώτατον κριτήριον.

§. 316. Δύο μεγάλοι νόες, Βάκων καὶ Καρτέσιος διέθουσαν τὴν ὁδὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πολὺν χρόνον. Ἐδῶκαν σύνθημα ὁ μὲν τὴν πείραν, ὁ δὲ, τὸν Λόγον· ὁ δρόμος οὗτος ἤρχησεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' εὐρηκεν εὐκόλον προαγωγὴν εἰς Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν· καὶ αἱ δύο φατρίαι ἐπροσπόθησαν νὰ εὐρωσι τὰ θεμέλια τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, καὶ νὰ κάμωσι ἀξιοτίμητα τὰ συστήματά των διὰ τῆς παντοδαπότητος καὶ ἐνότητος καὶ τελειότητος τῶν συναγομένων ὑποτελεσιμάτων· ἀλλ' ἤρχισαν ὀρμητικῶς τὴν οἰκοδομὴν τῶν συστημάτων, χωρὶς νὰ σερεώσωσι ἀσφαλῶς τὰ θεμέλιά των, καὶ δὲν ἠδύνασαντο νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὰ τὴν τελειότητα ἐκείνην, ἣτις ὑπισχυεῖτο τὴν καθολικὴν κυριότητα· ὁ Λόγος κατήντησεν εἰς μεταίρμιον σπουδάζων ἢ τὴν ἐμπειρίαν, ἢ τὴν καθ' ὑ-

περβολὴν δεῖξεν διὰ τῆς διχονοίας τῆς θεωρίας καὶ τοῦ κοινουῦ νοός.

§. 317. Κοινῶς οἱ Φιλόσοφοι εἶχαν ἀγάπην ἢ εἰς τὸ θεωρητικὸν ἢ εἰς τὸ πρακτικόν· ἔπρεπε λοιπὸν νὰ γεννηθῇ τὸ μονομερές· εὐκόλου ἦτο λοιπὸν νὰ εὐρηγίαι ἐλλείψεις εἰς τὰ ἀντιθέτα συστήματα, καὶ εἰς αὐτὰ βεβαίωσιν τοῦ ἰδίου· ἐκ τούτου ἐγεννήθησαν ἐριδες, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκε τέλος ἡ ἀδιαφορία.

§. 318. Μ' ὅλον ὅτι ἡ βᾶσις τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως δὲν ἐσερεώθη ἀσφαλῶς, ἀλλ' ἀπέκτησεν ὅμως τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα περισσοτέραν δύναμιν· αἱ μερικαὶ φιλοσοφικαὶ ἐπιζηταὶ ἐπλησίασαν εἰς περισσοτέραν τελειότητα, καὶ ἡ Φιλοσοφία ἐκέρδησε διὰ τῆς τοῦ εἰδουστῆς εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ἐφαρμογῆς τὴν μεγίστην ἔκτασιν. Ἡ μέθοδος ἐτελειοποιήθη, ἡ γλῶσσα ἀνεπτύχθη περισσότερον, καὶ προητοιμάσθη ἐξέτασις εἰς περισσότερον εἰσχωροῦσα βάθος.

§. 319. Διακρίνομεν εἰς τὴν Ἰσορίαν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος τὰ δοκίμια τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς γνώσεως, αἱ ὁποῖαι δὲν βαδίζουσι πάντοτε παραλλήλως, μ' ὅλον ὅτι τὰ πρακτικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδιορίζονται κατὰ τὰ θεωρητικὰ, ἢ διὰ τῶν θεωρητικῶν.